

Отъ незапомнени времена по течението на Вардаръ и долна Черна прекарватъ дървенъ материалъ.

По-надолу отъ устието на Черна Вардаръ навлиза въ тѣснинитѣ *Желѣзни врата* (Демиръ-капу), дълги 550 метра, презъ които той течѣ между огромни червеникави скали, имайки ширина 52 метра. Лѣвиятъ брѣгъ е досущъ отвесенъ, а по дѣсния брѣгъ води старъ изкуственъ пѣть, направенъ споредъ народнитѣ предания отъ Крали Марка. По дѣсния брѣгъ сѣщо тѣй минува желѣзницата отъ Солунъ за Босна. По-нататѣкъ следватъ малки проломи. Отъ Градецъ до Удово желѣзницата минува около една миля по лѣвия брѣгъ, дето лежи плодородната областъ Боемия⁸⁴ съ едноименна рѣкичка. По-нататѣкъ следва Циганскиятъ проходъ (Ченгене-дервендъ), дълъгъ 2 часа, необикновено пустъ, следъ който солунскиятъ пѣть преминава на лѣвия брѣгъ. Оттукъ Вардаръ тече срѣдъ голѣми гжсталаци, обитавани отъ безбройно множество птици, по солунската крайбрѣжна равнина, именувана обикновено *Вардария*. Отлѣво при село Амагозо (32 метра), отъ което се вижда въ далечината *Олимпъ*, се влива *Арджанъ*, който изтича отъ Доиранското-езеро (при *Поляна*) и пресича мѣничкото Аржанско езеро. По-нататѣкъ на югъ минува голѣмиятъ мостъ надъ Вардаръ по пѣтя отъ Солунъ за Битоля, който (мостъ) има дължина около 750 крачки. Близо до своитѣ устия Вардаръ приема отъ дѣсна страна *Колудей*, сѣщо и *Колодей* или *Кромено*, турски *Караазмакъ*, грѣцки *Мавронери* (древниятъ Лидий), който следъ вливането на *Мѣгленица* въ него пресича едно блатисто езеро, близо до което сж разположени градътъ Енидже и развалинитѣ на древната Пела. При устията си Вардаръ образува блатиста делта.

Колудей извира при подножието на *Нидже*, пресича блатистото *Нисийско блато* и се приближава до града Воденъ (древната Едеса), прославянъ отъ всички пѣтешественици за своето прекрасно мѣстоположение. Чрезъ много ржави той пресича града и следъ това се спуща отъ една тераса, висока 100 метра, въ видъ на голѣми водопади и по-нататѣкъ бързо се носи къмъ морето. Отъ кѣшитѣ на Воденъ на край терасата се виждатъ: цѣлата приморска равнина, далечъ бѣлиятъ Солунъ, Халкидическиятъ планини и морето. Склоноветѣ по-надолу отъ града сж покрити съ нарови дървета и различни храсталаци, преплетени съ разкошни лиани; въ нейния туйфъ се намиратъ безбройни, сега напълно изсѣхнали сталактитови пещери, нѣкои отъ които се простиратъ безкрайно. Тѣ доказватъ голѣмитѣ преврати, които историята трѣбва да обясни съ помощта на геологията. Заслугата за проучването на това интересно явление се пада на нѣмския пѣтешественикъ Гризебахъ⁸⁵.

Споредъ разказа на Кедрина, въ XI вѣкъ рѣката изчезнала въ едно долище надъ града и протичала подъ него въ подземни канали, следъ това излизала отново на повърхността подъ споменатата тераса въ сталактитовитѣ пещери. Следователно, тогава нѣмало водопадъ при кѣшитѣ на Воденъ. Преди да се дойде до града, още и сега се виждатъ следитѣ на древното корито, което изчезва близо до постройкитѣ. Малко по-малко долищата се напълняли съ туйфъ, презъ който рѣката само съ трудъ можела да си пробие пѣть, и образувала езеро при града. И наистина, Кантакузинъ разказва, че въ XIV вѣкъ градътъ Воденъ билъ защитенъ отъ една страна съ стени и урви, а отъ друга съ езеро. По-късно долищата съвсемъ се задрѣстваха, а постоянно увеличаващитѣ се води на езерото си пробивали пѣть презъ града и по такъвъ начинъ се образувалъ днешниятъ Воденски водопадъ.

Бистрица (*Ἀλῆξιον*, турски Индже-Карасу) тече отъ разклоненията на Пиндъ, дето областта на нейнитѣ извори се раздѣля чрезъ низъкъ вододѣлъ отъ рѣка Дѣволъ. Отлѣво тя приема водитѣ на живописното, кратеровидно, обиколено съ лозя езеро на *Кастория*, въ което на единъ полуостровъ е